

УДК 349.42

ПРО ПОНЯТТЯ ОБМЕЖЕНЬ У ЗДІЙСНЕННІ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

**Я.Л. КОЛОМІЄЦЬ, здобувач¹,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого**

У статті на підставі доктринального аналізу запропоновано визначення категорії «обмеження у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників».

Виробничо-господарська діяльність, сільськогосподарський товаровиробник, обмеження прав.

Виробничо-господарська діяльність є одним з основних інститутів аграрного права, адже наслідком саме її здійснення є отримання відповідної сільськогосподарської продукції. Сільськогосподарські товаровиробники вільні у виборі напрямів та форм своєї діяльності, мають право вільно обирати контрагентів та вступати у договірні зв'язки. Все це є наслідком реалізації приписів ст. 42 Конституції України щодо права на здійснення підприємницької діяльності. Проте в окремих випадках свобода здійснення виробничо-господарської діяльності у сфері сільського господарства певним чином обмежується. Зважаючи на визначення поняття «обмеження у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників» має передусім теоретичне значення (для подальшого вдосконалення доктрини аграрного права). В аспекті правозастосування визначення цієї категорії дасть змогу при зміні та вдосконаленні аграрного законодавства орієнтуватися на вихідні засади встановлення таких обмежень.

Зазначимо, що в спеціальній юридичній літературі окремі питання здійсненні виробничо-господарської діяльності вивчалися такими вченими, як В.М. Єрмоленко [1, с. 284], А.Г. Бобкова [3, с. 94], В.П. Жушман [5, с. 27], Т.В. Курман [9, с. 40] та ін. Щодо обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників, то в навчальній літературі з аграрного права наводиться лише їх певний перелік [2, с. 171; 19, с. 87, 88], а саме визначення цього поняття й досі не розроблене. Усе викладене в сукупності вказує на новизну та актуальність теми запропонованої статті.

Мета даної статті – сформулювати на підставі аналізу існуючих доктринальних підходів визначення категорії «обмеження у здійсненні

¹ Науковий керівник – кандидат юридичних наук О.М. Туєва

виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників».

Переходячи до основного викладу, зазначимо, що серед науковців, які займаються вивченням проблем аграрного права, існують різні підходи до розуміння сутності виробничо-господарської діяльності. Наведемо окремі з них.

Так, на переконання В.М. Єрмоленка, виробничо-господарська діяльність сільськогосподарських товаровиробників – це сільськогосподарська діяльність, спрямована на виготовлення й реалізацію сільськогосподарської продукції, на виконання робіт і надання послуг сільськогосподарського призначення [1, с. 284].

На думку В.П. Жушмана, виробничо-господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, на яких вони ґрунтуються, з виробництва сільськогосподарської продукції, не забороненої законом [5, с. 27].

Також у різних юридичних джерелах виробничо-господарська діяльність аграрних товаровиробників (сільськогосподарських підприємств) розглядається, приміром, як: а) діяльність з виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації, здійснення інших видів діяльності, не забороненої законом [3, с. 94]; б) врегульовані нормами аграрного права суспільні відносини, спрямовані на самостійне та систематичне виробництво сільськогосподарської продукції рослинного і тваринного походження (продуктів харчування, продовольства і сировини промислового призначення), її перероблення, збереження та реалізацію, а також виробництво інших матеріальних цінностей у підсобних виробництвах і промислах з метою одержання прибутку [2, с. 169; 10, с. 9]; в) врегульовану нормами права сукупність суспільних відносин, які виникають у процесі виробництва, первинної обробки й реалізації сільськогосподарської продукції рослинного і тваринного походження, що пов'язана з біологічними процесами її вирощування і здійснюється з метою отримання прибутку [18, с. 84].

Незважаючи на різноманіття наведених визначень виробничо-господарської діяльності, зазначимо, що в усіх них без винятку йдеться передусім про виробництво сільськогосподарської продукції, про діяльність в сфері сільського господарства, про сільськогосподарську діяльність (сільськогосподарське виробництво). У такому разі, якщо сфера виробничо-господарської діяльності обмежується виключно сільськогосподарською діяльністю, то тоді перша категорія розглядається у вузькому значенні. Деякі ж дослідники окрім безпосередньо сільськогосподарської пропонують включення до виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників й інших видів діяльності, що не заборонені законом. У такому разі слід зазначити про широкий підхід до трактування виробничо-господарської діяльності. Проте ми вважаємо, що виробничо-господарською діяльністю слід вважати виробництво сільськогосподарської продукції, переробку власно виробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацію.

При дослідженні питань виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників слід сказати декілька слів про самих таких товаровиробників. Для віднесення тієї чи іншої особи саме до числа сільськогосподарських товаровиробників продукція, що нею виробляється, повинна мати ознаку товарності, тобто бути товаром. Звідси, у найзагальнішому розумінні сільськогосподарським товаровиробником слід вважати особу (фізичну або юридичну), що здійснює виробництво сільськогосподарської продукції, переробку власно виробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацію. До числа таких товаровиробників не входять особисті селянські господарства, оскільки виробництво продукції в них не має товарного характеру.

Незважаючи на те, що законодавство України закріплює за аграрними підприємствами право самостійно здійснювати виробничо-господарську діяльність, тобто самостійно визначати напрями сільськогосподарського виробництва, його структуру й обсяги, розпоряджатися виробленою продукцією та доходами, здійснювати будь-яку діяльність, що не суперечить законодавству України, існують і певні обмеження щодо її здійснення. Так, приміром, С.І. Марченко вказує, що в окремих галузях сільськогосподарського виробництва (культивування рослин, що містять наркотичні речовини) ведення підприємницької діяльності може бути обмежено [11, с. 145–147].

На переконання В.П. Жушмана та А.М. Статівки, при обранні напрямів та видів діяльності аграрні товаровиробники мають виходити не тільки з власних економічних можливостей, а й із місцевих умов – кліматичних, якості та родючості ґрунтів тощо, а також враховувати обмеження у здійсненні господарської діяльності, встановлені законом [1, с. 171]. До таких обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності аграрних товаровиробників пропонується відносити: а) ліцензування окремих видів господарської діяльності; б) заборону на провадження окремих видів виробничо-господарської діяльності на певних територіях; в) суб'єктні обмеження; г) дозвіл на провадження окремих видів господарської діяльності лише державними сільськогосподарськими підприємствами; д) необхідність проходження атестації аграрними товаровиробниками [19, с. 87, 88]. Викладене зумовлює потребу встановити сутність категорії «обмеження у здійсненні виробничо-господарської діяльності».

Зазначимо, що дослідження поняття «обмеження» здійснено у різних галузевих юридичних науках. Так, приміром, у науці конституційного права обмеженням основних прав і свобод особистості пропонується вважати правомірне, цілеспрямоване якісне та (або) кількісне применшення у процесі правореалізації тих можливих моделей поведінки (правомочностей), які становлять основне право (свободу) особи, з боку інших осіб [20].

Доволі розробленим є питання щодо обмеження права власності, яке вважають гнучким інструментом у механізмі правового регулювання,

що дає змогу без зміни змісту права власності внести корективи у поведінку власника з метою забезпечення прав третіх осіб [6, с. 193, 197].

Так, на переконання О.В. Розгон, обмеженнями права власності є зовнішній вплив на суб'єктивне право власності конкретної особи, що втілюється у відповідні правовідносини з її участю, тягне за собою стиснення, зменшення можливостей здійснення власником своїх повноважень і полягає у конкретних приписах власнику здійснити певні дії або утриматися від певних дій [16, с. 4].

На думку Є.О. Мічуріна, обмеження стосуються власника речі та утруднюють можливість здійснення ним права власності на користь особи, яка має обмежене речове право [13, с. 100, 103].

Проблеми обмеження прав були предметом дослідження й інших галузевих юридичних наук, зокрема, науки господарського права. Так, М.О. Козачук зазначає, що обмеження свободи підприємницької діяльності (в розумінні суб'єктивного права) слід розуміти як звуження змісту (умов та засобів, що становлять правомочності) та (або) обсягу (кількісних показників правомочностей) права на підприємницьку діяльність, а також як правила, що визначає та окреслює зміст свободи підприємницької діяльності та (або) її обсяг [8, с. 5].

Наведені пропозиції свідчать, що під обмеженнями права, свободи розуміють певне звуження, зменшення правомочностей конкретної особи. Фактично йдеться про певне обмеження конкретних суб'єктивних прав особи.

Доволі детально теоретичні питання стосовно обмежень розроблено у теорії земельного права щодо обмеження прав на землю. Такими обмеженнями (прав на землю, права власності на землю) пропонується вважати: а) конкретні, об'єктивно існуючі обставини, що звужують свободу власника земельної ділянки, позбавляючи його можливості здійснювати окремі свої повноваження повною мірою чи частково [12]; б) нормативно встановлене звуження прав власників (користувачів) земельних ділянок, яке не породжує додаткових прав у третіх осіб, що встановлюється для запобігання порушень прав інших осіб чи суспільних або державних інтересів [17, с. 30]; в) спеціальний режим використання земельної ділянки (або її частини), який характеризується наявністю підвищених вимог до землевласників або землекористувачів щодо користування та (або) охорони земельної ділянки, що встановлюється лише в інтересах суспільства та (або) держави уповноваженим суб'єктом в порядку, визначеному законодавством [21, с. 6, 7].

Як слушно зазначає В.В. Носік, поняття «обмеження права власності на землю» слід розглядати як самостійну юридичну категорію, без якої неможливо повністю розкрити зміст правомочностей власника земельної ділянки, а також забезпечити здійснення суб'єктивного права власності на землю [15, с. 330]. А.М. Мірошніченко вказує, що обмеження – це звуження меж суб'єктивного права, яке не впливає із права іншої особи [14, с. 271, 272]. На думку І.І. Каракаша обмеження права на землю – це встановлення заборони або вимоги про утримання від вчинення

певних дій стосовно своєї земельної ділянки [7, с. 82, 83], а Д.В. Бусуйок розглядає обмеження прав на землю в об'єктивному розумінні, тобто як сукупність забороняючих норм, та в суб'єктивному розумінні, як обов'язки суб'єктів прав на землю щодо утримання від вчинення певних дій [4, с. 29].

З урахуванням викладеного, а також зважаючи на попередній розгляд сутності виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників, можна зробити такі висновки.

Обмеження у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників – це звуження суб'єктивних прав сільськогосподарських підприємств та (або) фізичних осіб-підприємців шляхом нормативного закріплення заборон, умов чи зобов'язань щодо здійснення ними діяльності з виробництва сільськогосподарської продукції, переробки власно виробленої сільськогосподарської продукції та її реалізації. Це визначення обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників у суб'єктивному розумінні, оскільки наголос у ньому зроблено на утисненні правомочностей певного суб'єкта – сільськогосподарського товаровиробника. В об'єктивному ж розумінні обмеження у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників являють собою сукупність правових норм, якими закріплено названі звуження суб'єктивних прав сільськогосподарських товаровиробників щодо здійснення виробничо-господарської діяльності.

Перспективою подальших наукових розвідок у напрямі порушених проблем може бути використання отриманих результатів у майбутніх дослідженнях, а також характеристика ознак обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

Список літератури:

1. Аграрне право України : підруч. / В.М. Єрмоленко, О.В. Гафурова, М.В. Гребенюк та ін.; за заг. ред. В.М. Єрмоленка. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.
2. Аграрне право : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В.П. Жушман, В.М. Корнієнко та ін.; за ред. В.П. Жушмана та А.М. Статівки. – Х. : Право, 2010. – 296 с.
3. Бобкова А.Г. Аграрне право: конспект лекцій в схемах / А.Г. Бобкова, Ю.М. Павлюченко. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 244 с.
4. Бусуйок Д.В. Обмеження прав на землю за законодавством України: моногр. / Д.В. Бусуйок. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – 144 с.
5. Жушман В.П. Аграрне право та законодавства України : навч.-практ. посіб. / В.П. Жушман. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2007. – 447 с.
6. Камышанский В.П. Право собственности: пределы и ограничения : моногр. / В.П. Камышанский. – М. : Юнити-Дата ; Закон и право, 2000. – 303 с.
7. Каракаш И.И. Право собственности и право землепользования в Украине : науч.-практ. пособ. / И.И. Каракаш. – К. : Истина, 2004. – 216 с.
8. Козачук М.О. Свобода підприємницької діяльності та її обмеження в законодавстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 –

господарське право; господарсько-процесуальне право / М.О. Козачук ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2011. – 18 с.

9. Курман Т.В. Правовое обеспечение хозяйственной деятельности государственных специализированных сельскохозяйственных предприятий: моногр. / Т.В. Курман. – Х. : СПД-ФЛ Чальцев А.В., 2007. – 208 с.

10. Лямцева Т.В. Правове забезпечення виробничо-господарської діяльності державних спеціалізованих сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право / Т.В. Лямцева ; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Х., 2001. – 20 с.

11. Марченко С.І. Правове регулювання окремих напрямків виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств / С.І. Марченко // Порадник керівникові сільськогосподарського підприємства : навч. і наук.-практ. посіб. ; за ред. А.П. Гетьмана, В.З. Янчука. – К., 2005. – С. 140–216.

12. Мироненко І.В. Види обмежень права власності на землю / І.В. Мироненко // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2008. – Вип. 20. – С. 106–111 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>

13. Мичурин Е.А. Осуществление и ограничение имущественных прав : моногр. / Е.А. Мичурин. – М. : Изд-во «Юрист», 2011. – 340 с.

14. Мірошніченко А.М. Земельне право України / А.М. Мірошніченко. – К.: Ін-т законодавства ВРУ, 2007. – 432 с.

15. Носік В.В. Право власності на землю Українського народу : моногр. / В.В. Носік. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.

16. Розгон О.В. Межі та обмеження права власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / О.В. Розгон ; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Х., 2005. – 16 с.

17. Савчак В.В. Обтяження прав на землю за земельним законодавством України : дис. канд. юрид. наук / Вікторія Владиславівна Савчак ; Національний університет біоресурсів і природокористування України. – К., 2013. – 264 с.

18. Савченко Г.І. Пріоритетність розвитку сільського господарства України як принцип аграрного права : моногр. / Г.І. Савченко. – Х. : Вид-во «Лідер», 2013. – 186 с.

19. Статівка А.М. Аграрне право (оглядові лекції, нормативно-правові акти) : навч. посіб. / А.М. Статівка, В.Ю. Уркевич. – Х. : Юрайт, 2014. – 352 с.

20. Стрекалов А.Є. http://library.nulau.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=3&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=Обмеження основних прав та свобод людини і громадянина як інститут конституційного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право / А.Є. Стрекалов ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2010. – 20 с.

21. http://library.nulau.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=3&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=Обмеження Черкаська Н.В. Обмеження прав на земельні ділянки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право / Н.В. Черкаська; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Х., 2008. – 21 с.

В статье на основе доктринального анализа предложено определение категории «ограничения в осуществлении производственно-хозяйственной деятельности сельскохозяйственных товаропроизводителей».

Производственно-хозяйственная деятельность, сельскохозяйственный товаропроизводитель, ограничение прав.

The article is based on doctrinal analysis the definition of the «constraints in the implementation of the economic activities of agricultural producers».

Industrial and economic activities, agricultural producers, restriction of rights.